ధన్యజీవి నేతాజీ

ఒక ఉత్తేజకరమైన ధోరణితో, నేతాజీ జీవితాన్ని మన ఆంధ్రులకు అందించి విజయరాజకుమార్‌గారు ప్రజలకు అమోఘమైన సేవ చేశారు, ఆనాటి భారత విప్లవ కాంగ్రెస్‌కు "తిరుగుబాటు అధ్యక్షుడు"గా "విప్లవాధ్యక్షుడు"గా, సాటిలేని అధ్యక్షుడు''గా నేతాజీ జగమెరిగిన పురుషుడు.

ఒక వైపున మంత్రివర్గాల, వాటి కీలుబొమ్మలుగా వ్యవహరిస్తున్న పరిపాలనా ఉపాంగాల, వ్యాపారస్తుల, పారిశ్రామిక వేత్తల ఇంకా తదితర శాంఘిక శక్తుల సానుభూతి సంపాదిస్తే, దయకు పాత్రులైతే, ఎన్నో విధానాల లాభం పొందే అవకాశాలు ప్రజలకు ప్రత్యక్షంగా కనుపిస్తున్నప్పటికీ, ఈనాటికీ ఆయన విషయంలో మన ప్రజలు ఎందుకు అమిత శ్రద్ధని ప్రదర్శిస్తున్నారు ?

అతి బాధాకరమైన 1920-40 సం॥రాల మధ్యకాలంలో బ్రిటీషువారి నిరంకుశ సామ్రాజ్యవాదంతో, నిరంతరోత్సాహంతో సుబాష్‌బాబు ఆయన సహచరులు జరిపిన ఎడతెగని వీరోచిత పోరాటాల వివరాలను గురించికాని లేక కాంగ్రెస్‌తో దాని నాయకులైన సర్దారు వ్యూహాలకు సంబంధించిన తప్పొప్పుల వివరాల గురించికానీ, వారిలో చాలమంది జ్ఞప్తిలో వుంచుకున్నట్లు కనుపడదు. అత డొక నిరంతర స్వరాజ్య వీరుడని, మన జాతీయ స్వాతంత్ర్యానికి తన సర్వస్వాన్ని పణంగా అర్పించాడనీ, భావిత స్వరాజ్యోద్యమాన్ని చురుకుగా సాగించే

దానికి మహాత్మాగాంధీని సహితం ధిక్కరించే ధైర్యాన్ని ప్రదర్శించాడనీ, ద్వితీయ ప్రపంచ యుద్ధ సమయంలో మానవ మారణ హోమం జరుగుచున్న సంధర్భములో బానిస బంధాలను తెగగొట్టేదానికి అత్యంత ప్రాణప్రదమైన మాతృభూమిని విడచి వెళ్ళాడని, మనిదేశంలో కాకుండ ఎక్కడో పోరాటం ముమ్మరంగా సాగుతున్న ప్రదేశంలో, మన తరఫున జరిపే పోరాటంలో, మన దేశంకొరకు ఆహుతయ్యాడని మాత్రమే వారికి తెల్సు. వారు ఉత్తేజతులు, అనుభూతులు కావటానికి ఆమాత్రం చాలు. అటువంటి ఉత్తమ రత్నాని అమోఘ త్యాగాన్ని చూచుకుని వారు గర్వపడుతున్నారు – తృప్తిపడుతున్నారు.

ఏ సందర్భంలోనైనా, ఏ దేశంలోనైనా, ఉన్న పరిస్థితుల బట్టి తమ సమకాలిక నాయకత్వ సాధనలతో, తమభావానుగుణ్యాంగా తగినంత తృప్తిని వారు పొందలేక పోయినప్పుడు, తమకోర్కలు ఉన్నదానితో పరిమితం చేసుకోలేక పోయినప్పుడు, అన్ని దేశాలలోనూ, అన్నికాలాలలోనూ స్త్రీలకు–పురుషులకు, ప్రత్యేకంగా యువకులకు–విద్యార్థులకు, అటువంటి మహాపురుషులు ఎప్పుడూ అమోఘ సందేశాన్నివ్వట మనేది సహజం. మానవుని దైసందిన సామాజిక అభిప్రాయాలు ఎప్పుడూ శాశ్వితం సుస్థిరమైనవికావు కాబట్టి, ఒక విధంగా అవి తమను అంటిపెట్టుకుని వున్నంతకాలం సామాజిక అభ్యుదయానికి–అభివృద్ధికి, అధునా తన ఆశలు–ఆశయాలతో, వారు కంటున్న నిరంతర కలలు వాస్తవిక స్వరూపాన్ని పొందేట్లు చేయగలిగిన, లేక తమను ప్రోత్సాహపరిచి పురోగాములుగా

చేయగలిగిన, నాయకుల నిమిత్తం, ఒక్కొక్కప్పుడు అర్రులు చాచుకుని చూడటం ఒక విశేషం. ఇదంతా ఊహాగానమా? ఒక విధంగా అభిప్రాయాలు ఆశయాలు ఎంత శాస్త్రీయంగా వున్నప్పటికీ మానవ సంఘాలు ఊహా ప్రపంచానికి తమ సౌఖ్యాన్ని పణంగా అర్పించటం లేదూ?

ఒకప్పుడుగానీ మరొకప్పుడుగానీ, మానవమాత్రుని ప్రవర్తనలో కనుపించే ప్రత్యేకత, ఊహాప్రపంచాన్ని స్వప్న జగత్తును సృష్టించుకోవటంలో వ్యక్తమౌతుంది. వేదాంతులు, స్వాప్నికులు, ధైర్యసహాసికులు, ఉన్నత పోరాట సాంప్రదాయికులు, భావదాస్య రహితులైన నాయకులు, అనంత ప్రజల సౌఖ్యప్రద మార్గాల్ని సాహసించి వెతుకుతూ వెళ్ళే సందర్భాలలో – ప్రతివ్యక్తి జీవిత పంథాలో నిజమైన సజీవ అభ్యున్నతిని చూపెట్టే – వారి మనోబలం ఎంతైనా సమర్థనీయం. అయినప్పుడు గ్రీస్ దేశపు అచిల్లీస్; భారతంనాటి అభిమన్యు, కర్ణ, అర్జున – కృష్ణ; వాల్మీకి ఇండియా రామ–హనుమాన్, పురుషోత్తం అలెగ్జాండర్ నాటి జాట్లు; అశోక ఇండియాలోని కాళింగులు; కాకతీయుల ప్రతాపరుద్రుడు; మొగలాయి హయాంలోని శివాజి, భరతపూర్ జాట్లు; 20 వ శతాబ్ధంలోని భగత్ సింగ్, జతీన్ దాస్, సుభాస్ బాబులు అమర జీవులుగా చిరస్మరణీయులు.

బుద్ధుడు, జీసస్ సింహాసన పరిత్యాగం చేసినట్లే, స్వరాజ్యభానోదయ సందర్భంలో మహాత్మాగాంధీ ఢిల్లీలో అస్తమించాడు. అయినప్పటికీ ఈనాటికీ వారు కోటానుకోట్ల ప్రజా హృదయాలలో రారాజులు. అదేమాదిరిగా స్వరాజ్య భారత

దేశంలో, బలీయమైన మొదటినాయకుడుగానో, రెండవ నాయకుడుగానో, మూడోనాయకుడుగానో మహాత్మాజీ అనుచరులలో కాగలిగిన అవకాశాన్ని కలగివుండేవాడు .బోస్. అంతేగాక, స్వరాజ్య నాయకులలో, జవహరిలాల్‌లాంటి ప్రధాన మంత్రులలో ఒకడుగా, మన చరిత్ర గ్రంథాలలో ఆయనకూడా స్థానం ఆక్రమించి వుండేవాడు. ఈ అవకాశాల గురించి ఆయన ఆలోచించి వుండకపోలేదు. అయితే ఆయన తనకీర్తిని ఇనుమడింపచేసే మార్గం ఇదికాదని అసంతృప్తి పొందాడు. ఈనాడు ప్రఖ్యాతిపొందిన కాంగ్రెస్‌లోని అసంఖ్యాక మిత్రులవలె భారత చరిత్రలో తనస్థానం సుస్థిరం కాబడిందని ఆయనకు తెల్సు. అంతటితో ఆగలేదు. గొప్పవారు తృప్తి పడటానికి ఆమాత్రం గౌరవ ప్రతిష్టలు చాలు. అయితే ఆయన ఆగొప్పవారితో భేదించటానికి ఆతురత ప్రదర్శించాడు. ఎందుకంటే, అసంఖ్యాకులు కనుచూపుమేరలో అసాధ్యమని ఊహించే ఒక ఘన కార్య సాధనా ప్రయత్నం నిమిత్తం జరిపే పోరాటంతో, పూర్తిగా ఆగొప్పతనాన్ని మేళవించి, సత్ఫలితాన్ని పొందకపోతే, గొప్పతనపు ప్రత్యేకత ఏముంది? భారతదేశం స్వాతంత్రం పొందే నిమిత్తం, ద్వితీయ ప్రపంచ యుద్ధం సృష్టించిన ప్రత్యేక వాతావరణం అనుగుణ్యంగా వుందని, ఆయన గట్టిగా ఆలోచించి, ఆ ఆలోచనకు తాను ఏకైకంగానే కట్టుబడవలసి వచ్చింది. ఎందుకంటే, జాతీయ నాయకత్వం ఆయన చూపించిన ఈ అభిప్రాయంతో ఏకీభవించ లేకపోయింది. కాబట్టి భారత భూమిలో పోరాటం, జాతీయనాయకత్వ ఆశయానుగుణ్యంగా ముందుకు తీసుకు పోయేనిమిత్తం, సమర రంగాన్ని

స్వేచ్ఛగా కాంగ్రెస్‌కు వదలివేసి, ఒకే ఆశయసాధన నిమిత్తం, తన స్వంత పంథాలో పురోగామియై, ఆకాశంలో ఎగురుతూ నీళ్ళలో ఈదుతూ, దేశం విడిచి ఆయన వెళ్ళిపోయాడు. అప్పటినుంచి తన దేశ ప్రజలు ఆయన జరిపిన వీరోచిత ఉద్యమాల ద్వారానే, బ్రిటీషు ప్రభుత్వం భారత దేశాన్నుంచి వెళ్ళిందనీ, ఆవిధంగానే భారతదేశం స్వతంత్రం పొందగలిగిందని, దృఢమైన నమ్మకంతో వున్నారు. భారత జాతీయ నాయకత్వ సాధనలుకూడా అమోఘమైనవి – చైతన్య ప్రపూరితమైనవి. అయితే నేతాజీని ఉపయోగించుకొనేవారు, ఇంకా కొద్ది దైనప్పటికీ అతని అనుచరవర్గం తమ తిరుగులేని వీరత్వం, హద్దులులేని సహసం, అంతులేని త్యాగాలు ప్రదర్శించి, ఎంతో చైతన్యవంతులుగానున్నా అద్భుత వ్యక్తులుగానున్నా రుజువు చేసుకున్నారు.

అమోఘమైన 1938–40 సంవత్సరాల మధ్యకాలంలో, నేతాజీ పక్షంగా నిలబడిన అనేకమంది అదృష్టవంతులైన స్వాతంత్ర్య సర్దార్లతోపాటు, నాకుకూడా నేతాజీ పక్షంగా వుండే అదృష్టం కలిగింది. మా రైతాంగోద్యమానికి ఆయన హరిపూర్ అధ్యక్షస్థానం ఎంతో మద్దత్తు నిచ్చింది. కొంతమంది కాంగ్రెస్ మితవాద నాయకులతో ఆయన ప్రారంభించిన పోరాటం, మెరికలలాంటి మాలోని కొందరిని అధికారంకోసరం తాపత్రయ పడేవారికి భిన్నమైన వర్గంగా ఏర్పడటానికి అవకాశం కలిగించింది. ఆయన బాహాటంగా రైతాంగోద్యమాన్ని సమర్థించటం, జాతీయ ఉద్యమంలో పనిచేస్తున్న మమ్మల్ని ఆయన బ్రిటీషు ప్రభుత్వంతో పోరాడేందుకు ప్రదర్శించే ఎత్తు

గడలు, అమితంగా ఆకర్షించినయ్. భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ అధ్యక్షుడుగా ఆయనవుండి, ప్రపంచయుద్ధం ఆ సంవత్సరం ప్రజ్వరిల్ల బోతుందని నొక్కి వక్కాణించినందున, స్వరాజ్య సముపార్జనకు అనువైన అవకాశం గలిగిన సందర్భంలో, ఆయన వంటి బలీయమైన అధ్యక్షుడు దేశానికి ఆవసరమని మేం అభి ప్రాయపడ్డాం. కాబట్టి అదృష్టకరమైన త్రిపురీ కాంగ్రెస్ సందర్భములో, తిరిగి ఆయనే అధ్యక్షుడుగా వచ్చేందుకు మేమంతా సహాయ పడ్డాం. ఎప్పుడైతే మహాత్మాగాంధీ తద్భిన్నమైన అభిప్రాయానికి వచ్చాడో, అప్పుడు పరిస్థితులు మారి, సుభాస్‌బాబు, కాంగ్రెస్ మాజీరక్షకునికి మళ్ళీ అవ కాశాన్నిస్తూ, రాజీనామా ఇచ్చేందుకు పరిస్థితులు వత్తిడి పెట్టటం ద్వారా, ఇక అప్పటి నుంచి అతివాద ఐక్యసంఘటన సంస్థ(Left Consolidation Committee) స్థాపనకు నేను కృషిచేయ ప్రారంభించాను. అయితే 1940 ఏప్రియల్ 1-వ తేదీతో మొదట రాయిష్టులు, తరువాత సోషలిష్టులు, ఆ తరువాత కమ్యూనిష్టులు వరుసగా అ. ఐ. సంఘటనా సంస్థని వదలిపోయినందున, కిసాన్ కాంగ్రెస్ వాదులమైన మేము, ఫార్వర్డుబ్లాక్ వారు మాత్రమే అందులో మిగిలిపోయాం.

ఆయన వ్యక్తిత్వం ఎలాంటిది ? అనే విషయాన్ని వివరించాలంటే, మూడేండ్ల మా ఉభయుల మధ్యవున్న సన్ని హితమైత్రి రీత్యా ఏ కొంచెంగానో క్లుప్తీకరించి చెప్పటం సాధ్యంకాదు. బాపు మాదిరిగానే తన మిత్రుల్ని ఎలా ప్రేమించాలో, ఎలా గౌరవించాలనో అనే విషయం, ఆయ నొక్కడికి మాత్రమే తెలుసు. ప్రతి స్వరాజ్య వీరుడూ ఆయ

నకు అత్యంత సన్నిహిత మిత్రుడు కావటంవలన, కొన్ని సందర్భాలలో ఆ సన్నిహితత్వం అనేక రాజకీయ చిక్కుల్ని కల్పించిందికూడ. తనతోటి ఉన్నత స్థాయిలో జరిగే రాజకీయ చర్చలలో, రసాభాసంలో నిర్మొగమాటంగా భేదించే సహచరులతో సహితం, ఎంతో స్నేహంగానూ ఎంతో ఆదరంగానూ ఉండటం, ఆయనలోనే చూడగలిగాను. ఆయన వ్యక్తిత్వం, గాంభీర్యంతోనూ, విజ్ఞానంతోనూ కూడి వుండటమేకాక, అభిమానం, ప్రేమ, సాటిలేని విధేయతల కలయికల సమ్మేళనం కూడ. ఉన్నత స్థాయిలో వున్న కొద్ది మంది తమ సర్వస్వాన్ని అదే ఆశయం కోసరం త్యాగంచేసి నప్పటికీ, ఏదో వ్యక్తిగతమైన సేవాపరాయణత్వాన్ని, వ్యక్తిగత ధోరణిలోనే ప్రదర్శించటంగానీ, బలీయమైన నాయకుల సమాఖ్యలో పరస్పర విధేయతలు ప్రదర్శించుకోవటంగానీ, పరస్పర ప్రేమకు కట్టుబడటంకానీ బహు అరుదుగా గోచరిస్తుంది. కానీ సుబాస్‌బాబు మాత్రం ఆ ప్రేమని, మైత్రిని ఎంతగా చూపెట్టేవాడంటే, ఒక్కొక్కప్పుడు మా మధ్యనున్న అభిప్రాయభేదాల్ని సహితం మర్చిపోయి, మా ప్రీతి ఒక్కరి ఆనందాన్ని ఆయన్ను తృప్తిపెట్టేంతవరకు. అతివాద ఐక్యసంఘటన సంస్థలో కాసీ, కాంగ్రెసు నాయకత్వంలో కానీ, మరో సహచరునికి ఈ ఘనత దక్కలేదు. మార్క్సిజాన్ని ఆ మూలంగా అర్థం చేసుకోవటంలో కానీ, ప్రజాసంఘాలు స్థాపించటంలో కానీ, ప్రజాస్వామ్య సాహిత్య విషయంలోగానీ, సిద్ధాంత - వేదాంత - చరిత్రల సంబంధంగా కానీ, మాలోని కొంతమందికి బాగా తెలుసుననే ఆలోచనలు వుండేవి. మాలో

కొంతమందిమి అంతకంటే మంచి వుపన్యాసకులం, సమర్థమైన సంఘ నిర్మాతలం, లేక అన్నింటిలో సామర్థ్యంగలవాళ్ళం వున్నాం. అనేకమంది ఏ మాత్రం తీసిపోనీ ధైర్య సాహసాలు త్యాగాలు ప్రదర్శించినవారూ వున్నారు. ఇంకా యితర విషయాలలో అనేక మందికి అంతకంటే అధికమైన అవకాశాలు పుట్టుకతోనే వున్నయ్. అయినప్పటికీ ఆయన్ను, విప్లవ వీరోచిత సాంప్రదాయాల చిట్టి బాబుగా, జాతీయ స్వాతంత్ర్య సమర ధృవతారగా ఎంతో సంతోషంగా మేం ఎందుకు ఎంచుకున్నామంటే, ఆయన అటువంటి చక్కని మిత్రుడు – సహచరుడు – వీరులమధ్య వీరుడు.

1938–39 సంవత్సరాల మధ్యకాలంలో ప్రపంచ యుద్ధం విధిగా వచ్చితీరుతుందని సుభాసుబాబు, మాలో చాల మందిమి నిశ్చయించుకున్నాం. అంతే కాకుండా "మ్యూనిచ్ ఒడంబడిక" అగౌరవం పొందింది కాబట్టి, ఇక అది యుద్ధనివారణకు తోడ్పడలేదని కూడా నిశ్చయించుకున్నాం. అందుకని, రాష్ట్రాలలోని కాంగ్రెసు మంత్రివర్గాలని, మొత్తంగా కాంగ్రెసుని, బ్రిటీషు ప్రభుత్వం మన మంత్రివర్గాలను రద్దుచేసి తమ సామ్రాజ్య నిరంకుశత్వాన్ని యధావిధిగా సాగించే సాహసం చూపెట్టే పక్షంలో, భారత స్వాతంత్రాన్ని ప్రకటించుకునే నిమిత్తం ప్రజల్ని సమాయత్తంచేసే తక్షణ కార్యక్రమాన్ని ఇవ్వాలని అభ్యర్థించాం. ఇది ఇలావుంటే మరో వైపున కొంతమంది మన పార్లమెంటరీ నాయకులు ఏదో ఒక రకమైన రాజీ కుదిర్చే నిమిత్తం బ్రిటీషువారితో మంతనాలు ప్రారంభించారు. అయితే బ్రిటిషు సామ్రాజ్య వాదంతో ఏ రాజీచేసుకునే

దానికి మేం తయారుగాలేము. అప్పటి కాంగ్రెసు అధ్యక్ష హోదాలో వున్న సుభాసుబాబు, 1937–వ సంవత్సరపు రాజ్యాంగం, భారతదేశానికి ప్రసాదించే ఫెడరేషన్ విధానాను గుణ్యాంగా జరిగే ఏ రాజీబేరాలు సాగవని, ధైర్యంగా తెగ వేసి చెప్పాడు. మహాత్మాగాంధీ – జవహారిలాల్ నెహ్రూలు కూడా సమాసంగానే ఫెడరల్ ప్రణాళికను వ్యతిరేకించారు. కానీ కాంగ్రెసు సంస్థ ద్వారా కానీ లేక కాంగ్రెసు మంత్రి వర్గాల చేతగానీ, దేశాన్ని బ్రిటీషు వ్యతిరేక పోరాటానికి సన్నద్ధంచేసే ధోరణిలో మాత్రం లేదు. ఈ విధంగా యుద్ధం సమీపించేకొలది 1939 ఢిల్లీ అఖిలభారత కాంగ్రెసు కమిటీ సమావేశంలో విషయం చర్చకు వచ్చింది. ఏ విధంగా తాను పార్లమెంటరీ ప్రతిపక్షంగా వ్యవహారించగలడో లేక జాతీయ విరుద్ధంగా తయారౌతున్న కాంగ్రెసు మంత్రివర్గాలతో మేం పోరాడేందుకు సుభాసు ఏ విధంగా మాకు అనుమతి యిస్తాడో అనే అంశాలమీద మహాత్మా ఆశ్చర్య పోవటమేకాక సుదీర్ఘ ఆలోచనలో పడ్డాడు.

కాంగ్రెసును తిరిగి మంత్రివర్గీయుల హాస్తగతం చేయటమా ? లేక సుబాస్ మళ్లీ కాంగ్రెస్‌నుగానీ మంత్రి వర్గాలనుగానీ పోరాటోన్ముఖులుగా చేసేందుకు ఎన్నుకోబడటమా ? అనే సమస్యమీద విబేధాలు విధిగా వచ్చేట్లు కనుపిస్తుండటంలో ఆశ్చర్యపడవలసిం దేమీ లేదు. అందుకని అధ్యక్ష ఎన్నిక ప్రత్యేకంగా ప్రాముఖ్యత వహించింది. కాంగ్రెసు హేమా హేమీ నాయకులంతా ఎంత తీవ్రమైన బాహాట వ్యతిరేకత ప్రదర్శించినప్పటికీ, సుబాస్ తిరిగి ఎన్నిక

కావటం ఒక విధంగా అతివాదులలో కాంగ్రెస్ నిజమైన పోరాటపంథాలో ఇక పురోగమిస్తుందనే ఆత్మతృప్తికి హేతువైనప్పటికీ, మరో వైపున అకస్మాత్తుగా మహాత్మా గాంధీ తన సవాల్‌తో ముందుకు రావటంవలన, ఇక ఇప్పుడు బోస్-గాంధీలలో ఎవరు ప్రధానమో ఎంచుకోవలసిన గడ్డు పరీక్ష కాంగ్రెస్‌కు ఏర్పడింది. ఆ సందర్భంగా మాలో చాలమందిమి మహాత్మాగాంధీ చూపిన ధోరణి అన్యాయమని భావించాం. ఏమైనప్పటికీ తక్షణ భారత స్వాతంత్ర్య సాధన నిమిత్తం. బ్రిటన్‌తో పోరాడేందుకు దేశాన్ని సమాయత్తం చేసే విషయంలో అధిక సంఖ్యాక కాంగ్రెస్‌వాదులు తమ విద్యుక్త ధర్మాన్ని మరచి మహాత్మాజీని అనుసరించ నిర్ణయించుకున్నారు. 1939-వ సం॥లో జాతీయ సమరాన్ని ప్రారంభించాలని మేం నిర్ణయించుకున్న తరువాత అయిదారు మాసాలకు జరిగిన సంఘటనలు మా వాదాన్ని బలపరిచాయి. ఎలాగంటే, మాలో చాలామందిమి ఊహించినట్లు 1939 సెప్టెంబరులో యుద్ధం ప్రపంచ వ్యాప్తంగా ప్రజ్వరిల్లింది ; కాంగ్రెస్‌తోకానీ, కాంగ్రెస్ మంత్రివర్గాలతో కానీ సంప్రదించకుండానే వలసవిధానంలో వున్న భారతదేశంలో, తమ పలుకుబడి ఎలా వుంది వ్యక్తంచేసుకుంటూ, ఇంగ్లాండు భారత దేశాన్ని యుద్ధరంగంలోనికి కీడ్చింది.

కాంగ్రెసు నాయకులు ప్రదర్శిస్తున్న అసంబద్ధమైన, దౌర్భాగ్యమైన మంత్రివర్గాల మోజుతోపాటు, బ్రిటీషువారు తీసుకున్న ఈ క్రౌర్యనిర్ణయానికి దేశం ఒక్కుమ్మడిగావిస్తుపోయింది. సుభాస్‌బాబు కాంగ్రెసు అధ్యక్షస్థానానికి రాజీ

నామా ఇచ్చి దేశాన్ని పోరాటానికే తయారుచేయటం మంచిదని చేసుకున్న నిర్ణయం, నన్ను ఉత్తేజపూరితుడ్ని చేసింది. బ్రిటీషువారితో పోరాడేందుకు స్వతంత్రప్రతిపత్తి గలిగిన నాయకత్వం అవసరమని గుర్తించి మాలో చాలా మందిమి బాహాటంగా సుభాస్ శ్రేణిలో చేరాం.

ఆయన ఇటువంటి భయంకర వాతావరణంలో వున్నపుడు, కాంగ్రెసు కార్యవర్గం కాంగ్రెసు మంత్రివర్గాలను రాజీనామా లివ్వమని కోరింది. అయితే ఈ మాత్రమే సరి పోతుందా? ప్రజాహృదయాల్ని చూరగొనటానికి ఇంత కంటే అదనంగా ఏదోచేసి చూపెట్టాలని మహాత్మ అభిప్రాయ పడ్డాడు. అలా యుద్ధభయాన్ని ప్రజలమధ్య ప్రదర్శించాలను కున్నాడుకూడ. అందుకని ఆయన వ్యక్తి సత్యాగ్రహాన్ని ప్రారంభించాడు. 75000 ల మంది కాంగ్రెసువారు దానిలో పాల్గొనేందుకు అనుమతిచ్చాడు.

బాపు ఆలోచన ఏమంటే. ఆ ప్రసిద్ధపోరాటం కాంగ్రెసు వ్యతిరేకత ప్రదర్శించేవారి ఆటకట్టిస్తుందని. అయితే, ఆ ఆలోచన ప్రజలలో అంతగా పనిచేయలేదు. కారణం వారు సామ్రాజ్యవాదంతో పోరాడేందుకు ఒక తీవ్రమైన కార్య క్రమాన్ని వాంఛించారు.

నేను 1940 మార్చి 31 వ తేదీన జైలులో నిర్బం ధించబడ్డాను. ఏప్రియల్ ఆరవతేదీన "జాతీయవారం" జరిపి నందుకు సుభాసుకూడా అరెస్టు చేయబడ్డాడు. ఇక అంతటితో బీహార్ బెంగాల్ రైతుకూలీలు కోపోద్రిక్తులై లేచారు.

సుదీర్ఘకాలంగా ఊహించుకుంటున్న స్వతంత్రపోరాటం, అలా అతివాద ఐక్యసంఘటనాసంస్థ ద్వారా ప్రారంభించబడిందని మహాత్మా, ఇంకా అనేకమంది మాపట్ల నిర్దాక్షిణ్యంగా వ్యవహరించారు. ఫర్వాలేదు-ఆతరువాత కొద్దిమాసాల వ్యవధికే సామ్రాజ్యవాద యుద్ధానికి కాంగ్రెసు మద్దత్తులేదని తెలిపే నిమిత్తం వ్యష్టి సత్యాగ్రహాన్ని ప్రకటించాడు.

ఆసందర్భంలో సుబాస్‌బాబు మహాత్మాజీ తీసుకున్న ఈ కార్యక్రమానికి కొంతవరకు తృప్తిపడి, కాంగ్రెసు ఆకార్యక్రమాన్నేగనుక భారతదేశంలో ఎడతెరిపి లేకుండా సాగిస్తున్నట్లయితే, పోరాటాన్ని పటుతరం చేసేందుకు తాను ఇతర దేశాలకు వెళ్ళి ద్వితీయరంగాన్ని ప్రారంభించాలని అనుకున్నాడు. అలాగయితే, ఎంతోకాలంనుంచి కాంగ్రెసులో గాంధీజీ-ఆయన సహచరులకు - బోస్ ఆయన సహచరులకు మధ్యనున్న అభిప్రాయబేధాలు త్వరలో, సమసిపోతాయని కూడా ఆయన ఆశ.

1940-42 మధ్య జరిగిన ఈ సంఘటనలన్నీ అమూల్యమైన కాలాన్ని వృధాపరిచినయ్. ఈ క్లిష్టసమయంలోనే ప్రపంచసంఘటనలు భయవ్యవస్థనుంచి విభ్రాంతి వ్యవస్థకు నడిపించాయ్. యుద్ధ ప్రారంభదశలో తన జాతీయ అంతర్జాతీయ స్వార్థాన్ని చూపెట్టుకుంటూ, కమ్యూనిష్టు సమాజ భద్రత నిమిత్తం, నాజీ జర్మనీతో నిరాక్రమణ లేక నిర్యుద్ధసంధి జేసుకొని, మొదట పోలాండును, జర్మనీ ఆక్రమించుకునేదానికి దోహదం కల్పించి, దానిలో సగభాగం తానుకూడా వాటా

పుచ్చుకుని, తదుపరి ఆగ్నేయ ఐరోపాలోని మూడు బాల్టిక్ రాజ్యాలను దిగమ్రింగటాన్ని సహించి, రణతంత్రరీత్యా ఫిన్లాండ్‌లోని సగాన్ని గుటకాయ స్వాహాచేసేట్లు జర్మనీకి అవకాశాల్ని కల్పించి, సోవియట్‌రష్యా తనమీద ఆధారపడిన ప్రపంచరాజ్యాలలోని పార్టీలన్నీ, ఆ యుద్ధాన్ని సామ్రాజ్యవాద యుద్ధంగా బావించారు. కాబట్టి, వలసరాజ్య జాతీయ పోరాటాలను బలపర్చటానికి తీర్మానించుకోవటం కూడా జరిగింది.

భారతదేశంలోని కమ్యూనిష్టులు కూడా, కాంగ్రెస్‌కు భిన్నంగా భారతదేశంలో పోరాటానికి కావలసిన స్వతంత్ర నాయకత్వాన్ని గాఢంగా వాంఛిస్తున్నట్లు నటించి అతివాద ఐక్యసంఘటనాసంస్థలో చేరారు. అయితే ఏ క్లిష్టపరిస్థితుల్లోనైనా, మేం జైళ్ళలో పడకుండావుంటే, ప్రజలలో మాకున్న పలుకుబడిని వినియోగించి కిసాన్ కాంగ్రెసు వాదులమైన మేము, సోషలిష్టులు, ఫార్వర్డ్‌బ్లాక్‌వారు సుసంఘటిత నిర్మాణాత్మకశక్తి గలిగివుండి, ఒక చక్కని పోరాట కార్యక్రమాన్ని ఇచ్చి, ఉద్యమాల్ని నడిపిపచగలరనే అనుమానం భయంతో వున్న కమ్యూనిస్టులు; తమలోని అధికసంఖ్యాకుల్ని ప్రవాసంలో అట్టిపెట్టి, కొద్దిమందిని మాత్రమే మాతో కలిపి, మమ్మల్ని బలవంతపెట్టి ఏదో ఒక పోరాటకార్యక్రమానికి ఉపక్రమిస్తే, అప్పుడు ప్రభుత్వందమననీతి చూపిస్తే మేం జైళ్ళలో నిర్బంధించబడితే, మా పరోక్షంలో రెచ్చిపోయిన ప్రజా జీవితాన్ని, ప్రజా కార్యక్రమాల్ని, తుదిపోరాటం ద్వారా ప్రవాసంలోని తమ అధిక బలంతో, తమ హస్తగతం

చేసుకుని, ఎర్ర సైన్యాలను భారతదేశానికి ఆహ్వానించి, బ్రిటీషువారిని ఓడించి, భారత ఆధిపత్యాన్ని స్వీకరించి భారతదేశంలో ఆవిధంగా కార్మిక నియంతృత్వాన్ని స్థాపించాలని, కమ్యూనిష్టులు ఒక దురభిప్రాయానికి వచ్చారు. సోషలిష్టులు దీన్ని వాసనబట్టి, రాంఘర్‌లో జరిగిన రాజీ వ్యతిరేక మహాసభకు వచ్చి సహాకరించేదానికి నిరాకరించారు. నేను కూడా కమ్యూనిస్టులతో భేదించటానికి నిర్ణయించుకున్నాను. ఎందుకంటే, ఏ విధంగా మా స్వతంత్ర పోరాటం అతివాద ఐక్యసంఘటనా సంస్థ నాయకత్వాన సాగించబోతున్నామో అనే అంశంమీద చర్చించే నిమిత్తం వార్ధాలో నేను, ఆ పార్టీ నాయకుడైన శ్రీ ఎ. కె. ఘోషను బాపూ దగ్గరకు తీసుకుపోయినప్పుడు ; నిర్మాణ పోరాటానికి సంబంధించినంతవరకు ఏ పరిస్థితుల్లోనూ కమ్యూనిస్టు పార్టీ అహింసా విధానానికి కట్టుబడి వుండదని, శ్రీ ఘోష్ బాపూకు స్పష్టపరిచాడు, అంతే కాకుండా ఈ వాస్తవిక విషయాలన్నీ సుబాస్‌బాబు దృష్టికి వచ్చిన వెనువెంటనే కమ్యూనిస్టులతో చేరిన మా స్వతంత్ర పోరాటం అహింసాత్మకంగా సాగించబడుతుందని ప్రజలకు మనం హామీ యివ్వటం ఏమంత బాగుండదని ఆయన ఆమోదించాడుకూడా. పై చెప్పిన ప్లాన్‌తో "ప్రొలిటేరియన్ పాత్" అనే కమ్యూనిస్టుల రహస్య సిద్ధాంత గ్రంథం సుబాస్ చేతుల్లో బడింది. కమ్యూనిస్టులతో ఈ పరిస్థితుల్లో కలిసి వుండేదానికి వీలులేదని సుబాస్ నిర్ణయించుకోవటానికి ఆ మాత్రం ఆధారంచాలు. ఈ విధంగా అతివాద ఐక్య సంఘటనా సంస్థ విచ్ఛిన్నం కావటమే కాక, బ్రిటిష్

వారితో అహింసాత్మకంగా పోరాటం సాగించేదానికి ప్రత్యామ్నాయ నాయకత్వం కోసరం మేం చేసిన ప్రయత్నాలన్నీ ఇలా భగ్నమైనయ్.

అధిక సంఖ్యాకుల్ని చిందరవందర చేయటానికి ఈ అనుభవాలు చాలు. యదార్థానికి ఈ సంఘటనల వలన మంచి సమర్థులైన కొంత మంది స్నేహితుల సహకారం కూడా మాకు దూరమైంది.

భారతదేశంలో నాయకత్వం నిమిత్తం జరుగుతున్న నిత్య సంఘర్షన తొలగించటం, బ్రిటీషువారికి వ్యతిరేకమైన ఇతర స్వతంత్ర రాజ్యాలలో వారి యుద్ధ ప్రచారాన్ని-పరికరాల్ని వినియోగించుకోవటం అనే, ద్వివిధ కార్యసాధన నిమిత్తం ఆ క్లిష్టపరిస్థితుల్లో తనమట్టుకు తాను దేశాంతరుడై కార్యక్రమాన్ని ప్రారంభించాలని సుబాస్ నిర్ణయించుకున్నాడు.

సుబాస్‌బాబు రహస్యమార్గాన బ్రిటీషువారి ఇనుప హస్తాలనుంచి వారిని మైమరపించి, దేశాంతరుడు కావటాన్ని చూచి నేను తిరుచునాపల్లి జైలులోవుండి నిట్టూర్పు విడిచినప్పటికీ, ఒకగొప్ప రాజకీయ ప్రజ్ఞాదురంధరుని మాదిరిగా సుబాస్ బాబు గొంపినుంచి బైటపడ్డందుకు, అలాభారతస్వాంత్రతఉద్యమం ద్విగుణీకృతంగా సాగబోతున్నందుకు సంతోషపడ్డాను. 1942 మార్చి-ఏప్రియల్ మాసాలలో వార్ధాలోనూ ఢిల్లీలోనూ మహాత్మాజీతో సంభాషించిన అనంతరం, దేశాంతరుడైన సుబాసుబాబు తీసుకున్న కార్యక్రమ ప్రాముఖ్యతనుబట్టి నా ఆశలు పటుతరమైనయ్. సుబాసుబాబుకు నాకు మధ్య

వున్న స్నేహసంబంధాలన్నీ బాపూకు తెలియనివికావు. కాబట్టి సుబాస్‌బాబు క్షేమంగానూ సురక్షితంగానూ ఉన్నాడని, తన ప్రత్యేకపంథాలో ప్రత్యేకధోరణిలో ఆయనిచ్చిన రేడియో ఉపన్యాసాన్ని ఒకరు విని అది సుభాసు కంఠమేనని తనకు స్పష్టపరిచారనీ నాకు హామీయిస్తూ, ఒకవిధంగా రాజకీయ విభేధాలున్నప్పటికినీ, తానింకా సుబాస్‌బాబును యధావిధిగా ప్రేమిస్తున్నానని బాపు చెప్పాడు. అయినప్పటికీ, నేను సుబాస్ బాబుకు అత్యంత సన్నిహిత మిత్రుడ్నిగావున్నా, ప్రజా యుద్ధంగా చిత్రించుకుని నినాదమిచ్చి కమ్యూనిస్టులు ధోరణి మార్చుకున్నందుకు, కాంగ్రెసు నాయకత్వంతో సహకరించే విషయంలో నేను వెనుకంజవేయలేదు. కాబట్టి నేను అంత కంటే అధికంగా ఆయన ప్రేమపాత్రుడ్ని కాగలిగాను. ఈవిధంగా నామాదిరిగానే అనేకమంది కాంగ్రెసుకు, సుబాసు బాబుకు విశ్వాసపాత్రులుగా వుండేట్లు బాపూ సహాయం లభించింది.

భారత కమ్యూనిస్టులు భావించిన దానికి భిన్నంగా సోవియట్ రష్యా పరిపాలకులు సుబాస్‌కు కావలసిన ప్రోత్సాహం-మద్దత్తు ఇవ్వటమే కాకుండా, ఉన్నతమైన జాతీయ అంత ర్జాతీయ ప్రాముఖ్యతరీత్యా నాజీ పరిపాలకులను చేరేందుకు సుబాస్‌కు తగిన సహాయం కూడా చేశారు. నాజీ ఫాసిస్టు శక్తులు ఆయన్ను భారత మహానాయకుడుగా గుర్తించి, భారత జాతీయ సైనిక నిర్మాణం నిమిత్తం, మనుష్యుల్ని సేకరించుకునే అధికారం ఇవ్వటమే కాక, ఆయన్ను ఒక బాధ్యత కలిగిన భారత పెద్దగా భావించి, సంధులు కూడా చేసుకున్నారు.

భారత స్వతంత్ర పోట్ప్రభుత్వాధినేతగా ఆయన పెంపొంది ఒక సబ్మెరిన్‌లో బర్మా-మలయాలను చేరుకుని ఆగ్నేయాసియాలో ప్రశస్తి పొందిన అజాద్ హింద్ ఫౌజును స్థాపించి తానే దానికి సర్వ సేనాధిపతియై, నేతాజీగా స్తుతించబడి భారత స్వతంత్ర ప్రభుత్వానికి కావలసిన సాధన సంపత్తిని అమోఘమైన స్వతంత్ర ప్రతిపత్తితో సముపార్జించే కార్యక్రమానికి ఉపక్రమించి, భారతీయుల ప్రాణాల్ని-ఘనతని-గౌరవాన్ని, ఆస్థి-పాస్తుల్ని పోషించగలిగిన స్థాయికి, తన శక్తిస్తోమతలను పెంపొందించుకొని, నాజీ-ఫాసిస్టు జపాన్ శక్తులతో అత్యంత గౌరవప్రదమైన ధోరణతో వ్యవహరించి, జపాన్ ఆక్రమిత ప్రాంతంలో భారత పౌరులకు ప్రత్యేకరాజ్య ప్రతిపత్తిని నేతాజీ సాధించి పెట్టిన ఈ వ్యవహారమంతా అత్యంతాశ్చర్యకరం. నేతాజీ యిచ్చిన ప్రముఖ నినాదాన్ని శిరసావహించి, హృదయపూర్వకమైన విప్లవాత్మక సహకారాన్ని, ఆ దేశాలలోని లక్షలాది భారత ప్రజానీకం ఇవ్వటాన్ని, రేడియో ఉపన్యాసాలద్వారా భారతదేశంలోని ప్రజలు తెల్సుకుని ఎంతో ఉత్తేజ పూరితులయ్యారు. ఇదంతా కూడా ఆ మహత్తర వ్యక్తిత్వంలో మూర్తీభవించిన ఒక విశేషం. నిర్దుష్టమైన ఆయన వాగ్ధోరణి, స్వేచ్ఛా స్వాతంత్రాల విషయంలో ఆయనకున్న ఆరని పిపాస, తిరుగులేని ఆయన వీరత్వం కేవలం సైనికబృందాల్లోనే గాక సామాన్య పౌరుల్లో కూడా, తాము సృష్టించుకోబోయే స్వాతంత్రభారత ప్రభుత్వ వ్యవస్థాపనకు తమ సర్వస్వాన్ని అర్పించుకుంటున్నారనే వార్తలు, ఇక్కడ మన ప్రజానీకంలో

కాంగ్రెస్‌వా రనుసరిస్తున్న మందగొండి తనాన్ని తీవ్రంగా నిరశించేంతవరకు దోహదం కల్పించినయ్.

ఈ మధ్యకాలంలో యుద్ధం వక్రగతికి దారితీసింది. రష్యనులు ప్రపంచంలోవున్న తదితర కమ్యూనిష్టులు, జర్మనీ పిచ్చి నియంత రష్యామీద యుద్ధం ప్రకటించటంతో నాజీలకు వ్యతిరేకంగా వుండాలని తీర్మానించుకున్నారు. కాబట్టి అప్పటి వరకు కాంగ్రెస్‌ను – కాంగ్రెస్ నైతిక మేధను బలపరుస్తున్న భారత కమ్యూనిస్టులు, ఆ యుద్ధాన్ని ప్రజాయుద్ధంగా చిత్రించి, తమ సామ్రాజ్య వ్యతిరేక కార్యక్రమాలన్నింటినీ రద్దుచేసుకుని, బ్రిటిషు ప్రభుత్వాన్ని దాని తాబేదార్లను హృదయపూర్వకంగా బలపరిచే కార్యవిధానాన్ని చేబట్టారు. ఈ సమర్థనీయంకాని పరిస్థితుల నుంచి కోలుకోవటం ఎలాగని, భారతీయ మనస్తత్వ రీత్యా అప్పటి భారత కిసాన్ కాంగ్రెస్ అధ్యక్షురాలైన భారతీ దేవిగారు, భారత ప్రభుత్వాలు ఆలోచించారు. అందుకని ఆమె – ఆమె సహచరులు భారతదేశంలో మంత్రివర్గాల మీద, అంతర్జాతీయ వ్యవహారాల మీద, రక్షణకార్యక్రమాల మీద సంపూర్ణాధికారాలతో, భారతదేశంలో ఒక జాతీయప్రభుత్వం ఏర్పడినట్లయితే అప్పుడది ప్రజాయుద్ధమౌతుంది గాని, మరో విధంగా కాజాలదని విశ్వసించారు.

కిసాన్ ఉద్యమాలలో తగినంత అదనపుబలాన్ని పొంద గలిగిన వ్యవధి నిమిత్తం, తాత్కాలికంగా మాత్రమే కమ్యూనిస్టులు ఆమె ధోరణిని అంగీకరించటం జరిగింది. దురదృష్ట వశాత్తు స్వామీసహజానంద, ఇందూలాల్ యాజ్ఞిక్‌లు విడు

దల అయినంతనే వారు కమ్యూనిస్టులతో చేతులు కలిపినందున ఫార్వర్డ్‌బ్లాక్, కిసాన్ కాంగ్రెస్ వాదులు కమ్యూనిస్టులతో భేదించవలసి వచ్చింది. ఈ విధంగా బ్రిటీషువారిని బలపరిచే కిసాన్ సభ, కాంగ్రెసును బలపరిచి బ్రిటీషువారితో పోరాటం జరుపాలనే కిసాన్ కాంగ్రెస్ ఇలా రెండుసంస్థలు ఉద్భవించినయ్.

అసంఖ్యాక ప్రజానీకానికి సత్యాగ్రహ కార్యక్రమాన్ని తప్ప, అంతకుమించి వారిలో సాధారణ అసంతృప్తిని పోగొట్ట గలిగి, తమ మార్గంలోనే నడిపించటమనేది మహాత్మాగాంధీకి గానీ, కాంగ్రెస్‌కు గానీ అసంభవంగా కనుపించింది. బ్రిటీషు వారి సామ్రాజ్య తత్వాన్ని గురించి, ఇకనేమాత్రం ఆలోచించ టంకూడా వారికి సాధ్యపడలేదు. కాబట్టి 1942 ఆగస్టు క్విట్ ఇండియా ఉద్యమాన్ని ప్రారంభించ నిర్ణయించుకున్నారు. కిసాన్ కాంగ్రెస్ వాదులమైన మనమంతా ఆ మహా ఉద్యమం లోనికి పరుగులుతీశాం. మాతృభూమి కర్పించవలసిన ఎటువంటి త్యాగానికైనా మనం వెనుదీయలేదు. ఒకవైపున మాకత్యంత సన్నిహిత సహచరుడు, మిత్రుడైన నేతాజీ ఒక అమోఘమైన కార్యక్రమాన్ని స్వీకరించి, ఉద్యమాన్ని నడుపుతున్న సంద ర్భంలో, మేం కూడా అటువంటి కార్యక్రమాన్ని ఇక్కడ స్వీక రించినందుకు తృప్తిపడినాం. అద్భుత చైతన్యాన్ని కల్పించిన క్విట్ ఇండియా ఉద్యమం, నేతాజీ బ్రిటీషుసామ్రాజ్య వాదాన్ని సమూలంగా నాశనం చేయాలని, తలపెట్టిన పోరాటానికి అత్యున్నతమైన, గౌరవమైన అవకాశాన్ని కల్పించటమే కాకుండా ఆయన అంచనాలుకూడా కార్యసాధనానుకూలంగానే వున్నట్లు కనుపించినయ్.

1921 వ సంవత్సరంలో ఇంగ్లాండులోని ఇండియన్ల వార్షిక సమావేశవేదికమీద సివిల్‌సర్వీసులోని సభ్యుడుగా సుభాసుబాబు, ఆయనకంటె కొంచెం వెనుకగా ఆక్స్‌ఫర్డ్ యూనివర్శిటీలో చేరిన నేను మాట్లాడుట సంభవించిన తరువాత, మా ఉభయులకూ మిత్రులైన కొందరు అదొకరకమైన భయాన్ని చూపెట్టారు. మే ముభయులంకూడా భారత దేశానికి వేల్సు యువరాజు రాకను బహిష్కరించుటకు తీసుకున్న చర్యల్ని సంయుక్తంగానే సమర్థించాం. యూనివర్శిటీ విద్యార్థుల్లో, ఉపాధ్యాయుల్లో, ధైర్యసహసాలు కలిగిన ప్రముఖుల్లో, ఆయనొకడని మాత్రం నాకు తెలుసు.

కాంగ్రెసు మహాసభలు జరుగుతున్న సందర్భంలో రెండవసారి కరాచీలో ఆయన్ను కల్సుకున్నాను. ఒకవైపున గాంధీ-ఇర్విన్ సంధిచేసుకుంటూనే బ్రిటీషుదౌష్ట్యాలు మరో వైపున భగవత్‌సింగ్‌ను ఉరితీయటాన్ని ఖండించటానికి, ఆయన తోపాటు నేనూ ఆమోదించాను. అందుకనే ఆయన సమావేశానికి హాజరయ్యాను. అనేకమంది ఇతర విప్లవవాదులతో పాటు నేనుకూడా పోరాటానికి సంబంధించిన వివిధదృక్పథాల్లో తర్కించే నిమిత్తం వెళ్ళాను. గాంధేయమార్గానికి భిన్నంగా స్వాతంత్ర్య సముపార్జనకు అనుసరించాల్సిన పంథానుగురించి ఆయన ఆలోచిస్తున్నపుడు, కాంగ్రెసు జారీచేసిన ప్రాథమిక హక్కుల సూత్రావళి ఎడల నాతృప్తిని వ్యక్తంచేసి 'స్వారాజ్యం ప్రజాయత్తం, అన్న ధోరణిలో అభివృద్ధి పొందేందుకు ఆ విధానాలు దోహదంగా వుంటవని చెప్పాను. సుబాసు ఆమోదించాడు కానీ, ఆయన హృదయం స్వాతంత్ర్య సముపార్జన

నిమిత్తం తీసుకోవలసిన చర్యలు, కార్యక్రమంవైపు పరుగులు తీస్తుంది. మార్క్సిజాన్ని గురించి కమ్యూనిష్టుల ఎత్తుగడల గురించి సుదీర్ఘమైన తర్కం జరిగినతరువాత, మే ముభయులం దగ్గరగా వున్నామని పరస్పరం అర్థం చేసుకున్నాం. విప్లవకార్యక్రమానికి రైతాంగాన్ని కూడా సమీకరించాలన్న విషయంలో ఆయన నాతో ఏకీభవించాడు కానీ, అది వారిదైనందిన అవసరాలను తీర్చగలిగిన పునాదులమీద ఉండాలని, అసంఖ్యాక రైతాంగం విషయంలో కమ్యూనిష్టుల విరుద్ధధోరణి ఎంత అసంబద్ధంగా వున్నదో, ఆవిషయాన్నికూడా గుర్తించుకున్నాం. అయితే భారత రాజకీయాల్లో మా ధోరణికి సంబంధించినంతవరకు ఒక గొప్ప బేధముంది. ఆయన గాంధేయ విధానాలను ఆమోదించడు. అంతే కాకుండా గాంధీనాయకత్వం తగినంత వేగంగా స్వాతంత్ర్యాన్ని సంపాదించి పెట్టలేదని ఆయన భావిస్తుంటే, ఈ విషయంలో నేను ఎందుకు భేదిస్తున్నానంటే, ఏవిధంగా మహాత్మాజీతో భారత రైతాంగం సంబంధాలను కలిగివున్నారో, దేశస్వాతంత్ర్యానికి ఆయన నాయకత్వావస్యకత ఎంతో నేను గుర్తించాను.

అయినప్పటికీ మే ముభయులం ఒకరితో ఒకరు సహకరించు వేదానికి ఆమోదించుకున్నాం. అంతే కాకుండా ప్రజా సంఘాల్ని అభివృద్ధి చేయాలనే అంశంమీద ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు కూడా జరిగినయ్. కిసాన్ రంగంలో నిపుణుడైన సహచరుడుగా తీసుకోవటానికి ఆయన ఆమోదించాడు. ఇంతలోనె ఆయన జైలుకు—ఆ తరువాత యూరప్‌కు పోవలసిన

పరిస్థితులు లేర్పడినయ్. ఆయన వియన్నాలో వున్నపుడు మా ఉభయులకు మిత్రుడైన ఒక వైద్యవిద్యార్థి రాజకీయ కార్యకర్త కాకపోయినా మా రాజకీయ వ్యవహారాల్లో శ్రద్ధని చూపెడుతున్నందుకు, ఆయన ద్వారా మా మధ్య ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు నడుపుకున్నాం. ఆ విధంగా 1934-35 సం॥ లలో పరస్పరంగా నిత్యసంబంధాలు పెట్టుకున్నాం. జమీందారీ ప్రాంతాలలోని స్థితిగతులమీద, నిరంతరాయంగా ప్రజా పోరాటం నడువ గలిగిన ప్రోత్సాన్ని కల్గిస్తూ, నేను "జమిందారీ రైతుల ఆర్థిక స్థితిగతులు" అను గ్రంధాన్ని వ్రాస్తే దానికి ఆయన పరిచయ వాక్యాలు వ్రాశాడు.

మే మొకప్పుడు వార్ధాలో బజాజ్ భవనంలో మకాం పెట్టాం. మూడు మాసాల కొకమారు నేను బాపూను చూచే అలవాటు వుంది. 1937-39 సంవత్సరాల మధ్యకాలంలోని క్లిష్టపరిస్థితుల్లో నేను బాపూను చూచినపుడల్లా నా మీద ఏవో కొన్ని ఫిర్యాదు లుంటుండేవి. లేకపోతే కాంగ్రెస్ మంత్రివర్గీయులు, నేను సమాధానం చెప్పుకోవలసిన కొన్ని ఫిర్యాదులు నా మీద - కిసాన్ కాంగ్రెస్‌మీద పెట్టి వుంచేవారు. ఈ ఫిర్యాదు లన్నింటినీ బాపూ తన వద్ద అట్టి పెట్టుకుని, నేను ఆయన్ను సందర్శించినపుడెల్లా సంజాయిషీలు చెప్పుకుని జవాబులు రాబట్టుకోవలసిన, ప్రధాన ఫిర్యాదులేమిటో, ఏరి నిర్ణయించుకునేవాడు. ఆయన నాకు పోస్టుద్వారా ఆ ఫిర్యాదుల్ని ముందుగా పంపించే విషయంలో ఎప్పుడూ బాధపడేవాడు కాదు. ఎందుకంటే వాటిని బైట పెట్టి నా విషయాలను బ్రిటీషు సి. ఐ. డీ. ల దృష్టికి తేవటం

ఆయనకు యిష్టముండేది కాదు. ఈ మారు కృష్ణాజిల్లా జమీందారీ ప్రాంతాల్లో, జమీందార్లు కొంతమంది రౌడీలను మేపి, దౌర్జన్య హింసాకాండ సాగించిన సందర్భంలో, దాన్ని దుర్కొనే విషయంలో నేను రైతులకిచ్చిన ఉపన్యాసాల గురించి, సంజాయిషీ యివ్వాల్సి వచ్చింది. జమీందార్ల మీదకు రైతులను ఉసికొల్పి దౌర్జన్యాలకు కారకుడినైనానని, మద్రాసు ప్రధాన మంత్రి అయిన శ్రీమాన్ చక్రవర్తుల రాజగోపాలాచారిగారు, ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెస్ కమిటీ అధ్యక్షులైన డాక్టరు భోగరాజు పట్టాభిసీతారామయ్య పంతులుగారు, ఈ ఉభయులు విశ్వసించినట్లుగానే నేను కాంగ్రెస్ నుంచి బైటపడతానని, ఆంధ్ర కాంగ్రెవర్గాలలో కొన్ని ప్రబలమైన వదంతులు బయలుదేరినవి.

నాకు బాపూ పిలుపు వచ్చింది. సుబాస్ అంతకుముందే అక్కడవున్నాడు. "రాష్ట్రపతిరాక ఏమైనా అభ్యంతరకరమా" అని ఆయన నన్ను అడిగినాడు. "లేదు — ఆయన సమక్షాన్ని నేను ఆహ్వానిస్తున్నా" నని నే నన్నాను. క్రమంగా ఆయన చర్చలు పొడిగించి నా ఉపన్యాసాల ప్రసక్తి తెచ్చి, "అవి నీవే చేసివున్నట్లయితే పరిస్థితి అంధకారబంధురంగా వుంద" న్నాడు. సుబాస్‌బాబు జోక్యం కల్పించుకుని, "ఒకవేళ అందిన భోగట్టా సరైనది కాకపోవచ్చు; లేక సి. ఐ. డీ. లు దాన్ని తయారు చేసి వుండవచ్చు" అని అన్నాడు. "రైతులు భోగట్టా నిచ్చే విషయంలో అంత ఖచ్చితంగా వుండకపోవచ్చు. అయితే అటువంటి జాగ్రత్త తీసుకునే విషయంలో నేనపుడు తయారుగా లే" నని చెప్పాను. అప్పుడు బాపు "పరిస్థితి అలావుంది" అన్నాడు. అందు కాయనతో ఏకీభవిస్తూ "నేను చెప్పింది, చేసిందంతా

కూడా రైతుల సాంప్రదాయ సిద్ధమైన అహింసా విధానంతో ఉన్నద" ని సమర్థించుకున్నాను. అప్పుడు సుభాష్‌బాబు "అయి నట్లయితే ఆ ఉపన్యాసాలు ఆమోదించబడినవి. దౌర్జన్యోద్రే కాలకు గురిచేసింది అనే ఫిర్యాదు రద్దుపర్చబడింది" అని చెప్పాడు. "అలానే కావచ్చు; అయితే ఒక రైతు ఒక దొంగను కానీ, దోపిడీగాడిని కానీ, రౌడీని కానీ, సమాజ ద్రోహినికానీ కాళ్ళు చేతులు బంధించి సమీప పోలీసుస్టేషనుకు అప్పగించటం దౌర్జన్యపూరితమైన చర్యగా బాపు ఎన్నడూ భావించడని నేను నమ్మాను". వెంటనే బాపు "అది కాంగ్రెస్ ఉద్దేశ్యం కాదా?" అని అడిగాడు. అయినప్పుడు "కిసాన్ ప్రజలు ఆ అహింసా ధోరణినే అనుసరించారు. ఒకవైపున వారి నాయకులను చావ మోదుతూంటే, కార్యకర్తలను కాల్చివేస్తుంటే, స్త్రీలను అవ మాన పరుస్తుంటే నోరుకట్టేసుకుని ఆచరణ సాధ్యంకాని, అహింసావాదాన్ని అనుకరిస్తూ, పుణ్యాదినం కోసరం కాంగ్రెస్ నిరీక్షిస్తుందిలే" అని నేను సమాధానమిచ్చాను. ఇదంతా పరిశీలిస్తున్న సుభాస్‌బాబు "అయితే మీ నిర్వచన ప్రకారం అహింసావాదం చైతన్యపూరితమైంది – శక్తిగలిగిందన్నమాట" అని అన్నాడు. ఈ అవకాశాన్ని తీసుకుని "గాంధీజీ అమలు పెడుతున్న చైతన్యపూరితమైన, శక్తివంతమైన అహింసావాదం అటువంటిదేనని నేను హృదయపూర్వకంగా నమ్మాను" అని అన్నాను. గాంధీజీ బిగ్గరగా నవ్వటం ప్రారంభించాడు. తుదకు నేను వెలుగులో వున్నట్లు భావించుచున్నాను. "రంగా అన్నిట్లో వున్నాడ" ని బాపూ నవ్వుకుంటుంటే ఆయనతో

పాటు సుభాస్‌బాబు నేనుకూడా కలిశాం. ఈ విధంగా నా మీద తేబడిన అభియోగం అంతమైంది.

సేవాగ్రామ మందు ఆ సాయంత్రం తిరిగివచ్చే సందర్భంలో సుభాస్‌బాబు నేను ఒకే కారువైపుకు నడిచిపోతున్నపుడు, గాంధీజీ సమక్షంలో యథార్థాన్ని గురించి యిచ్చిన సంజాయిషీకి, ఆయన ఎంతో తృప్తిపడి బాపూ సమక్షంలో అలాచెప్పి ఒప్పించగలిగినటువంటి వారిని బహుకొద్దిమందిని మాత్రమే చూచాను, అని తన సంతృప్తిని ప్రదర్శించాడు. మేమే నిజమైన గాంధేయ భక్తులమని నాటకమాడుతున్న మితవాదుల ఆటలను అరికట్టేందుకు, తాను చేసే ప్రయత్నాలతో పూర్తిగా సహకరించమని కూడా కోరాడు. ఆ మరుసటి రోజు తేనీరు తీసుకుంటున్నప్పుడు, తాను నేషనల్ ప్లానింగ్ కమీషన్ స్థాపించినందుకు కాంగ్రెస్ వర్కింగ్ కమిటీ నాయకులు యెంతగా అసంతృప్తి పొందారో, ఈ సందర్భంగా కోరకుండానే జవహరిబాబు, నేషనల్ ప్లానింగ్ కమిటీలో చేరి దానికి అధ్యక్షుడుగా వ్యవహరిస్తూ తనకు ఎలా మద్దతిస్తున్నాడో, ఆ విషయాలన్నీ చెప్పాడు. అప్పుడు ఆయనకున్న బలాన్ని నేను గుర్తించగలిగాను. బలీయమైన మితవాదుల బారినుండి నాబోటి సన్నిహిత మిత్రులను ఎలా కాపాడేదానికి నమ్మకమైన ప్రయత్నాలు చేశాడో, ఆంతరంగిక విశ్వాసాన్ని చూపెట్టాడో తనతో సహకరించేదానికి – సన్నిహిత మైత్రికి నిష్కపటమైన ఆహ్వానాన్నిస్తున్నాడో, ఆధోరణినిబట్టి సుభాస్‌బాబు, నిరంతరం అభివృద్ధి అయ్యే మిత్రుల సన్నిహితుల సంఖ్యను పెంచుకోగలుగుతున్నాడు. బాపూ దగ్గరవున్న ఏ కాంగ్రెస్ నాయకుని

కంటే కూడా ఆయనకు నేను అత్యంత సన్నిహిత మిత్రుడుని అయిపోయాను.

1939 బొంబాయి అఖిలభారత కాంగ్రెస్ కమిటీ సమావేశానంతరం, అఖిలబర్మా కూలీ మహాసభకు అధ్యక్షత వహించే నిమిత్తం, కాంగ్రెస్ నూతన నియమావళిని ఎదిరించటానికి వేసుకున్న పథకం ప్రకారం, నేను సహకరించటం సాధ్యం కాక పోవచ్చునని, సుబాస్‌బాబుకు తదితర మిత్రులకు ప్రయాణమౌతూ చెప్పాను. ఆ కార్యక్రమంలో నేను భాగస్తుణ్ణి కాలేక పోయినపుడు దానిమీద నాఅభిప్రాయాన్ని వివరించే విషయంలో కూడా నా అశక్తతను ఒప్పుకున్నాను. అయితే సుబాస్‌బాబు మాత్రం మన పోరాటానికి అనుగుణ్యంగా నా బర్మా పర్యటన ఎంతగానో ఉపకరించగలదని కమిటీకి నచ్చజెప్పి, కమిటీ శుభాకాంక్షలను అందజేశాడు. దైవాంశ సంభూతులైన కాంగ్రెస్ వాదులుమాత్రం అంతగా తృప్తిపడలేదు. వాళ్ళు ఆ పరిస్థితుల్లో నేనేదో సుబాస్‌బాబు దగ్గరనుంచి ప్రత్యేకమైన సందేశాన్ని బర్మా రివల్యూషనరీపార్టీ నాయకుడైన బామూకు తీసుకు వెళుతున్నాననే అనుమానంతో నా బర్మా ప్రయాణానికి అసంతృప్తి పడ్డారు. అంతేకాకుండా నన్ను కాంగ్రెస్ నుంచి బహిష్కరించే సమయం కోసరం కూడా ఎదురుచూస్తున్నారు. నేను ఇండియాలోనే గనుక వుండేట్లయితే అతివాద ఐక్యసంఘటనా సంస్థ యిచ్చిన కార్యక్రమం ప్రకారంగా వ్యతిరేక దినోత్సవం జరుపుతానని కూడా వూహించారు. ఆ తరువాత ఒక దేవత, అధిదేవతను సమీపించినపుడు, అధిదేవత ఆ దేవత నుద్దేశిస్తూ, "కాబట్టి పిట్ట మీ గూటిలోనే పొదుగుతుందా ?" అని ప్రశ్నిం

చగా, దేవత "లేదు పిట్ట బంగాళఖాత తీరాన్ననుసరించి, ఎగిరి పోయింద" ని చెప్పటాన్ని తరువాత నేను తెల్సుకున్నాను.

అతివాద ఐక్యసంఘటనా సంస్థలో నా మాదిరిగానే స్వామీసహజానంద, ఇందూలాల్ యాజ్ఞిక్ లతో కూడా ఆయన సహచర్యాన్నభివృద్ధి చేసుకోవటానికి ఎంతో సంతోషించే వాడు. నేను ఫార్వర్డ్ బ్లాక్ లో చేరక పోయినప్పటికీ దాని కార్యవర్గ సమావేశాలకు రావల్సిందిగా సుభాస్ నన్ను బలవంత పెడుతుండేవాడు. కాంగ్రెస్ కార్యవర్గ సభ్యులు నా మీద తీవ్రమైన శత్రుత్వాన్ని వహించారంటే, మా యిరువురి మధ్యనున్న సన్నిహిత మైత్రే అందుకు కారణం. ఒక రోజున ఇద్దరు కాంగ్రెస్ అధిదేవతలు నే నెప్పుడు కాంగ్రెస్ నుండి బైటకు పోతానో ఆ విషయాన్ని గురించి తెల్సుకోవాలని కుతూహల పడ్డారు. అప్పుడిది బాపూ అభిప్రాయమా అని నేను ప్రశ్నిస్తే, "ఈ మారు బాపూ కూడా నిన్ను రక్షించలే" డని వారు నిష్కర్షగా సమాధాన మిచ్చారు. అప్పుడు స్వాతంత్ర్య సైనికులకు, వీరులకు కాంగ్రెస్ దక్కుతుంది కానీ, కొద్దిమంది ఉపదేవతలకు కాంగ్రెస్ స్వంత ముల్లెకాదని సమాధాన మిచ్చాను.

అటువంటి క్లిష్టభూయిష్టమైన, విషకలుషితమైన రాజకీయ వాతావరణంలో సుభాస్ బాబు, మాలోని చాలామందిమి జాతీయ స్వాతంత్ర్యం కోసరం నిరంతరాయంగా పనిచేసుకోవాల్సి వచ్చింది. ఒకవైపున బ్రిటీషువారు నిర్ధాక్షిణ్యంగా మామీద దుముకుటకు సిద్ధంగా వున్నపుడు ప్రసిద్ధిపొందిన పళాస అఖిలభారత కిసాన్ మహాసభ జరిగింది. అనంతరం వారు

దయారహితంగా వ్యవహరించారు. మరొక వైపున కక్షసాధిం చాలని కాంగ్రెస్ దైవమ్మన్యులు, మేము అగౌరవ పర్చబడి రాజకీయంగా నామరూపాలు లేకుండా పోతే చూచి సంతోషించటానికి తయారుగా వున్నారు. ఇన్ని పరిస్థితుల్లోకూడా బాపూ చెప్పినట్లు "విపరీత ధైర్యంతో" బ్రిటీషువారి సవాల్‌ను ఎదుర్కోనేదానికి ఆమోదించాం. కష్టపడి పనిచేశాం. అయితే బ్రిటీషువారి ఉత్తర్వును ధిక్కరించేదానికి నిర్ణయించుకున్నపుడు బాపూవద్దనుంచి తాత్కాలికంగా, బ్రిటీష్ ఉత్తర్వుకు విధేయత చూపమని ఆయన కనీస కోరికగా, నాకొక ఆదేశం వచ్చినపుడు, అదినా జాతీయ ఆత్మగౌరవానికి ఒక గొప్ప అవమానంగా భావించాను. ఆ సందర్భంలోనె నిజమైన మిత్రుడుగా సుభాస్‌బాబు ముందుకువచ్చి నేను జరుపున్నటువంటి పోరాటం గౌరవ ప్రదమైనదిగానూ పరిస్థితులకు అనుగుణ్యమైనదిగానూ వున్నదని ప్రజానీకానికి నచ్చచెప్పాడు. నాపరంగా నిలబడేందుకు రాజకీయ దూరదృష్టిని ప్రదర్శించే విషయంలో, సుభాస్ బాబుకు తప్ప మరింకెవ్వరికీ నైతిక ధైర్యం చాలకపోయింది. ఇటువంటప్పుడు ఆయనకన్న కలల ప్రకారంగా, ఆశయానుగుణ్యంగా తొలి తాత్కాలిక స్వతంత్ర భారత ప్రభుత్వాధ్యక్షుడై, జాతికి నేత అయినప్పుడు, మా ఉభయుల మధ్యనున్న స్నేహధర్మరీత్యా దేశమంతటా వున్న మా సహచరులు కిసాన్ కార్యకర్తలు ఎంతో గర్వపడినారంటే ఆశ్చర్యపడవలసిందేమీలేదు.

సుభాస్‌బాబు దీర్ఘప్రవాసానంతరం తిరిగి కలకత్తాలో కనుపించినపుడు 1938వ సంవత్సరంలో కలకత్తా శ్రద్ధానంద

పార్కులో అఖిల భారత కిసాన్ కాంగ్రెస్ ఆధ్వర్యాన జరిగిన రైతుమహాసభకు అధ్యక్షత వహించే అవకాశంకూడా నాకు కలిగింది. 1938 వ సం॥ మార్చి మాసంలో హరిపురా రైతు యాత్ర సందర్భంలో నేను అధ్యక్షతవహించినపుడు, కిసాన్‌వాదు లందరూ కాంగ్రెస్‌లో చేరి భారత స్వాతంత్రోద్యమాన్ని బల పర్చమని ఆహ్వానించాడు. సి. ఆర్. దాస్ నడిపినటువంటి "ఫార్వర్డ్" అనే దినపత్రికపేరు సార్థకం చేసేనిమిత్తం "ఫార్వర్డ్ బ్లాక్" అని తన పార్టీకి నామకరణ చేయుమని నేనిచ్చిన సల హానుకూడా ఆయన సహృదయంతో స్వీకరించాడు. నేను ఫార్వర్డు బ్లాకులో చేరకపోయినప్పటికీ, నా విప్లవ కార్యవిధా నంలో విశ్వాసముంచిన ఆయన 1939 సం॥లో బొంబాయిలో జరిగిన అఖిలభారత ప్రథమ ఫార్వర్డు బ్లాక్ మహాసభలో నన్ను ప్రారంభోపన్యాసం చేయమని ఆహ్వానించాడు. యదార్థానికి మా మైత్రి ఎంత గాఢంగా వుండేదంటే, సర్దార్ వల్లభాయి కూడా నన్ను ప్రతీఘాతుకవర్గంలో ఒకడుగా భావించేంతవరకు. అయితే నేనెందుకు ఫార్వర్డు బ్లాక్‌లో చేరలేదు అని అంటే ఈ విషయంలో నేను సుబాస్‌కు స్పష్టంగా చెప్పాను. కిసాన్ మజ్‌దూర్ ప్రజారాజ్య స్థాపన సాధ్యమైనంత త్వరలో జరిగే నిమిత్తం జాతీయ స్వాతంత్ర్య పోరాటంతో సహకరించ దల్చు కున్నానని, ఆవిధంగా మన ప్రజానీకాన్ని బూర్జువాల-కార్మికుల నియంతృత్వాల బారినుంచి రక్షించాలని నేను వాంఛించాను. ఎంతకాలమైతే కాంగ్రెస్‌కానీ ఫార్వర్డు, బ్లాక్‌కానీ అటువంటి స్వరాజ్యానికి హామీ యివ్వలేకున్నారో, పోగా—స్వరాజ్య భారతదేశంలో పెత్తనం ఎవరికి సంక్రమింపజేయ దల్చు

కున్నారో, అనే ఆ విషయాలను గురించి ఆలోచించితే; కిసాన్ ప్రజానీకానికి ఎక్కడా దరీదిక్కూ కనుపించదు. సుబాస్‌బాబు బాపు ఉభయులూ నే ననుసరించే సక్రమ విధానాన్ని, దీని నైతిక పునాదిని క్రమంగా గ్రహించారు. కాబట్టి జాతీయ స్వాతంత్ర్య సాధనా నంతరం, న్యాయమైన సామాజిక విధానాలు కాంగ్రెస్ అమోదించేదానికి సిద్ధంగా వుందని, బాపు దానిచేత ఒక ప్రకటన చేయించాడు. రైతుకూలీలు రాజ్యాధికారాన్ని చేబట్టే విషయంలో తన కభ్యంతరం లేదని ప్రకటించే దానికి సుబాస్‌కూడా సిద్ధపడ్డాడు. అయితే దేశభక్తియుతమైన, స్వార్థత్యాగ పూరితమైన మధ్యతరగతుల మాటేమిటని ఆయన విస్తుపోయాడు. మేమీ విషయంలో ఒక సంయుక్తాభిప్రాయానికి వచ్చేలోపలనే, నిర్మాణరహితమైన ఏప్రియల్ పోరాట సందర్భంలో ఆయన బంధించబడ్డాడు. అదే సందర్భంలో వివిధ రాష్ట్రాలలోని ఖైదీలను కలుసుకునే నిమిత్తం ఒక జైలునుంచి మరొక జైలుకు ప్రయాణంచేస్తూ, వివిధ భారత విప్లవ తరగతుల న్యాయమైన క్రమబద్ధమైన హక్కుల గురించి పునరాలోచన చేయవలసిన అవస్యకతను గుర్తుకు తెస్తున్నాను. తుట్టతుదకు మా మధ్య రైతుకూలీ కళాకారుల బుద్ధిజీవుల ప్రజాస్వామిక రాజ్యానికి సంబంధించిన నిర్వచన విషయంలో ఏకాభిప్రాయం కుదిరింది. ఆసందర్భంలో సుబాస్ మాతో కనుక వున్నట్లయితే, ఆయన మా యీ సంయుక్తాభిప్రాయంతో ఏకీభవించేవాడని నిస్సందేహంగా అనుకున్నాం. దీన్ని క్లుప్తమైన రాజకీయ ప్రకటనగా బహుళ ప్రచారంలో పెట్టేందుకుగాను, ఈ విధానాన్ని "కిసాన్ మజ్‌దూర్ ప్రజా

రాజ్యం" అన్నాము. ఈ ఆశయాన్ని బాపూముందు పెట్టి ఆయనకు లోతుపాతుల్ని చక్కగా వివరించి నేను ఆయన ఆశీస్సులు యివ్వమని కోరాను. 1942 ఏప్రియల్ మాసంలో తన మనసుకూడా ఈ విధానానికి అనుకూలంగా వుందని అయితే, తనమట్టుకు తాను అటువంటి రాజకీయ నినాదానికి రాజకీయంగా కట్టుబడలేనని ఒక హామీయిచ్చాడు. అదృష్టం దాన్ని వరించే కొలది 1942 ఆగష్టుమాసంలో బొంబాయిలో జరిగిన అఖిల భారత కాంగ్రెస్ కమిటీ, స్వరాజ్య భారత దేశంలో రాజకీయాధికారం సాధారణంగా కష్టజీవులైన పొలాలలోని రైతులకు కర్మాగారాలలోని కూలీలకు తదితరంగా వున్న ప్రజలకు సంక్రమించాలని తల పాలసీగా ఒక ప్రకటన చేసింది. ప్రజాస్వామికవాదులమైన మేం, జాతీయ నాయకు లైన గాంధీజీ–నేతాజీ–నెహ్రూ–సర్దార్ లతో భుజంభుజం కలిపి పనిచేసినందుకు మా కది ఘనవిజయంగా భావించుకున్నాం. జాతీయ మనస్తత్వంతో వున్న మాయీ ధోరణిని నేతాజీ ఎంతగానో ఇతరు లందరికంటే అధికంగా గౌరవించేవాడని నా వరకు నేను అభిప్రాయ పడ్డాను.

ఈ జీవితగాధ శ్రీ కుమార్ గారు తన స్వంత ధోరణిలో ఉత్సాహవంతంగా వ్రాశారు. భారతదేశం స్వరాజ్యం పొం దిన తరువాత ఈ ప్రముఖ భారత వీరపుత్రుని మహోన్నత జీవితాన్ని ఆదర్శంగా పెట్టుకుని, చైతన్య ప్రపూరితులైన అసం ఖ్యాక ప్రధాన యువకులలో ఈయన ఒకడు. సుభాస్ నిర్వ చించిన సేవాతత్వంతో చూపెట్టిన సహసమార్గంలో పతా కాన్ని నిరంతరం ఎగిరించాలని సాంప్రదాయం కలిగిన సుశిక్షిత

యువక బృందంతో, ఈయనకూడా చేరాడు. మన జాతీయ స్వాతంత్ర్య పోరాటసందర్భంలో కాంగ్రెస్ ప్రదర్శించిన అసమాన ధైర్య సహాసాలను ఈయన చక్కగా చిత్రించాడు. స్వాతంత్ర్య యుద్ధంలోని సహసకృత్యాలమీద ప్రత్యేకంగా ఈయనదృష్టిని కేంద్రీకరించి పూజ్యమైన నేతాజీ ప్రధాన జీవిత విశేషాలను మనమనసుకు హత్తుకు పోయేలా చేశారు.

సుబాస్ నేతగా నిరూపించుకుంటున్నపుడు ఒక ధైర్య సహసాలు కలిగిన యువ ఉద్యోగి నేతాజీ అడుపాజ్ఞలలోనికి వెళ్ళాడు. ప్రాజాస్వామిక కిసాన్ మజ్‌దూర్ ప్రజారాజ్య ఆశయం. ఆయన్ను ఆకర్షించినందుకు అది నా అదృష్టంగాభావించుకుంటున్నాను. అతడే వెనుకటి బ్రిటీషు సేనలో ఒక లెప్టినెంట్‌గానూ ఆజాద్ హింద్ ఫౌజులో ఒక కెప్టెనుగానూ ఉన్న శ్రీ అప్పారావుగారు యూరప్‌లో అ. హి. ఫౌ. ను నేతాజీ సమీకరించుతూ వున్నప్పుడు నేతాజీతో అనేక సందర్భాలలోమాట్లాడాడు. బ్రిటీషు శక్తిని ధిక్కరించాడు. దేశాంతర జైళ్ళనుండి విడుదల పొందిని తరువాత కిసాన్ ఉద్యమానికి తనకు తానుగా అంకితమై దేశంలో తనమిత్రులతో సహచరులతో చేతులు కలుపమన్న నేతాజీ సలహాలను పాటించాడు. నేతాజీని గురువుగా భావించుకున్న ఏకలవ్యుడైన శ్రీ కుమార్ కూడా రైతుకూలీల ప్రతినిధి సంస్థ అయిన, రైతుకూలీ ప్రజారాజ్య ఆశయాన్ని సాధించ దల్చుకున్న, కృషికార్ లోక్ పార్టీలో చేరటానికి నిర్ణయించుకుని నేతాజీని గౌరవించే అనుచర బృందానికి ఇది సరైన మార్గమనికూడా ఈయన అభిప్రాయ పడ్డాడు.

ప్రగాఢమైన ఆత్మ విశ్వాసంతో, ఊహా ప్రపంచంలో ఎంతో సహాసంతో గాంధీ నేతాజీలు నిర్వచించిన వీరత్వాన్ని సేవాపరాయణత్వాన్ని ఆదర్శంగా పెట్టుకుని నేను సాగిస్తున్న కృషి, పోరాటం మన ప్రజానీకానికి నూతన ఉత్సాహం, ఉత్తేజం సంక్రమింపచేయ గలవని ఆశిస్తున్నాను.

కాంగ్రెసువారు చాల అరుదుగా తాపీగా దైనందిన రాజకీయ జీవితంలో నేతాజీ పునరాగమనాన్ని గురించి ఆలోచిస్తుంటారు. ఎందుకంటే ఆయ నొక్కడే సమర్థమైన ప్రతి పక్షాన్ని సృష్టిస్తాడనే భయం వారికి వుంది.

మన మిప్పుడు స్వతంత్ర భారతదేశంలో నివశిస్తున్నాం. అధికార ప్రతిష్ఠల కోసరం ప్రాకులాడే అధునాతన దైవాంశ సంభూతులు కూడా మన కిప్పుడున్నారు. ఇప్పు డిదే మాత్రం పరాయి ప్రభుత్వం కాదు. లేక దాన్ని 1946 కు ముందు మాదిరి ముక్తసరిగా ఎదుర్కొనే ఆవశ్యకతకూడా కనుపించదు. ప్రస్తుతం ప్రభుత్వంమీాద తిరుగబడటానికి తగిన సమయంకాదు. యదార్థానికి అధిక సంఖ్యాకులు ఈ ప్రభుత్వానికి అను కూలంగా ఓటు చేశారు.

అయినప్పటికీ మన యువకులు తిరుగుబాటుదారుల వైపు విప్లవకారులవైపు ఎందుకు ఆర్రులు చాచారు? లేక ప్రభుత్వ వ్యతిరేకుల వైపు ఎందుకు దృష్టిని ప్రసరిస్తున్నారు. అధిక సంఖ్యాకులు ప్రభుత్వానికి తంధానతాన అని తాళం వేస్తుంటే వీరు వారితో ఎందుకు మేళవించలేకపోతున్నారు? దీని కంతటికీ కారణం యువకుల్లో సహాసకృత్యాలను సమ

ర్థించేతత్వం ప్రభలివుండి, ఆ సహాసకృత్యాలను చెల్లించవలసిన మూల్యం ఎంత అనే విషయంతో వారికి నిమిత్తం లేకపోవటం, సమాజస్థాయి, రాజకీయ అధికారం, స్థిరపడిన నైతికపంథాలు ఎదుర్కోవలసిన సవాల్, ధైర్య సాహసాలు కలిగిన యువకులను ఎప్పుడు ఆకర్షిస్తుందో, ప్రపంచంలోకానీ లేక ఒక దేశంలో కానీ మానవత్వంలోని ఏదో ఒక భాగానికే, సామాజక స్వభావ విషయంలో, ఆశయాలు – సిద్ధాంతల విషయంలో మరో సహసధోరణిని రూపొందించి, ఆవిధంగా మార్గదర్శకులు అయ్యే అవకాశం వుందా ?

భయంకరమైన 1943–45 సంవత్సరాల మధ్యకాలంలో భారతదేశానికే ఆయన స్వాతంత్ర్యాన్ని సంపాదించిపెట్టి వుంటే ఆయన ఏధోరణిలో ఏ కార్యక్రమాన్ని సాగించ సహించేవాడు ?—గర్వకారణంగా ఆయన కాంగ్రెసును పునరుద్ధరించేవాడా ? పునర్జీవం పోసేవాడా ? లేక ప్రతిపక్షాలను సంఘటితపరిచేవాడా ? అనే ఈ విషయాలు నేటి స్వరాజ్య భారత విజ్ఞాన యువజన సమాజంలోని ఉత్తేజకరమైన భావాలు. ఏది ఏమైనప్పటికీ వీరు నేతాజీ చర్యల్ని సమర్థించుకుంటూ సన్నిహితంగా వుంటున్నారు.

భారతభూమిలో ఆయన ఆంతరంగిక సహచర బృందంలోని సభ్యులుగా, ఆయన తుది కార్యకలాపాలు సాగిస్తున్న సందర్భంలో చేరిన; అంటే జాతీయ స్వాతంత్రాన్ని సాధించే నిమిత్తం దేశాంతరాన వున్న భారతీయులు – ఇతర రాజ్యాల సహకారాన్ని తీసుకోబోయేముందు ఆయనతో కలిసి పనిచేసిన వారు, ఈ పరిస్థితుల్లోనే కనుక ఆయన దేశంలో వున్నట్లయితే

ఏ విధంగా వ్యవహరించి వుండేవాడో ఊహించలేకున్నారు. అయినప్పుడు వారిలోవారికి ఏర్పడిన అభిప్రాయ భేదాలవలన కొంతమంది కమ్యూనిష్టులవైపు పోతుంటే, లేక వారికి సమీపంగా చేరుకుంటుంటే, మరికొంతమంది ప్రజాసోషలిష్టు పార్టీలో చేరుతుంటే, ఇంకా కొంతమంది తిరిగి కాంగ్రెస్‌లో కల్సిపోతుంటే, శ్రీ కుమార్ లాంటి కొద్దిమంది కె. యల్. పి. లోకి వస్తున్నారు. సుభాస్ బాబు ఈ దేశంలోగనుక వుండటం సంభవిస్తే 1947 సం॥ అనంతరం సుభాస్ బాబు ఏధోరణితో తన కార్య విధానాన్ని సాగించివుండేవాడో ఎవరు ఊహించి చెప్పగలరు.

అనేకమందిప్రభుత్వంలోనూ రక్షక దళాల్లోనూ ఆ. హిం. ఫౌజులోనూ ఉన్న చురుకైన నాయకులు లక్ష్య సాధనా విషయాలలో ఆయనచూపే పట్టుదలకు సన్నిహిత స్నేహభావాలకు ఆత్మవిశ్వాసాన్ని పొందగలిగిన ఆయన అద్భుత శక్తికి ముగ్ధులై వివిధ విధాలైన దేశభక్తులుగా మారిన భోగట్టా నాకు క్రమంగా తెలిసింది.

తన హృదయంలోని లక్ష్య నూటిమార్గాల్ని ఇతోధికంగా అభివృద్ధి చేయగల విషయ మేదైనావుంటే దాన్ని సాధించేటందుకు తనశక్తినంతా కేంద్రీకరించి పోరాడుతాడు అన్నదానికి, ఒక విధంగా అనేకమందికి కష్టం కల్పించినప్పటికి కాంగ్రెస్ అధ్యక్షుడుగా తనపునరెన్నికకు సంబంధించిన నిదర్శన మొక్కటేచాలు. అదేమాదిరిగా అవసరమొచ్చినపుడు తృణప్రాయంగా పదవుల్ని త్యజించి బైటకు రాగలడనేందుకు, ఆ అధ్యక్షస్థానం, స్వాతంత్ర పోరాటాన్ని పురోగమింప చేసేందుకు

ఇకేమాత్రం ఉపకరించలేదని అభిప్రాయపడి మహాసంతోషంతో ఆ మహోన్నతపదవిని మందహాసంతో వదలివేసి దైవాంశ సంభూతులు, ఆశీనులైన సభావేదికను దిగి అత్యున్నత సన్నిహిత మైత్రి సూచకంగా నా ప్రక్కనేవచ్చి కూర్చుని ఆఫీసు నిర్వాహకులను-సమావేశకర్తలను-అఖిల భారత కాంగ్రెస్ కార్యవర్గాన్ని విస్తుపోయేలాచేయగలిగిన శక్తికూడా ఆయనలోవుంది.

ఇంకొక్కమాట. సన్నిహితమైత్రి చక్కని వ్యక్తిత్వం ఉత్తేజిత పూరితమైన సందేశం మూర్తీభవించిన ఆ నేతాజీని గొప్ప సహచరుడుగా నాయకుడుగా శ్రీ కుమార్ నాకు గుర్తు చేస్తున్నారు. ఇంతటి ఘనతవహించిన భారత విప్లవ వీరుని మహాశక్తిని గురించి గత అనుభవాలలోకి దృష్టిని మళ్ళించే లా - అలా ప్రజల్లో నా సంబంధాలను గురించి చెప్ప గలిగి నట్లుగా శ్రీ కుమార్ తోడ్పడినందుకు నా హృదయపూర్వక మైన కృతజ్ఞతాభివందనాలు తెలియజేస్తున్నాను.

భారత రైతాంగ విద్యాలయం
"విప్లవవాదుల పరిశోధనాలయం"
(అని నేతాజీ నామకరణ)
నిడుబ్రోలు

జైహింద్
రంగా
1—3—54